

Маша Вукановић и Маријана Миланков

Завод за проучавање културног развика, Београд

ФИНАНСИРАЊЕ КАО ИНСТРУМЕНТ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У ОБЛАСТИ АМАТЕРСКОГ СТВАРАЛАШТВА НА ПРИМЕРУ КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКИХ ДРУШТАВА

DOI 10.5937/kultura2381179V

УДК 336.531.2:008(497.11)

3.078.5:[793.31:061.2-027.562

Прегледни рад

Датум пријема: 19. 10. 2023.

Датум прихватања: 01. 11. 2023.

Сажетак: *Аматеризам у уметности и култури је од вишеструкој значаја за остваривање укућној културној развоја зајмо шћо грађанима у урбаним и у руралним срединама омоћућава да активно учествују у креирању и рецеицији разноврсних културних садржаја. Додајмо је значајна ошвореност аматерских друшћава за све генерације (од деце до сениора), као и за неовање културе националних мањина. Значај аматеризма је прекознаћ у Закону о култури, кључном правном акћу за имплементацију културне полићике у Републици Србији. Тиме је јуржена основа за примену друћој важној инструментиа сировоћења културне полићике – финансијској. Предмет рада је финансијска подришка стваралашћу аматера у Републици Србији из јавних фондова у периоду 2019–2021. године. С обзиром на то да се аматери баве различитим видовима уметности и културних израза, за предмет исћраживања су узетиа културно-уметничка друшћва. Она су и најбројнија удружења аматера, а у свом раду су најсна усмерава преваходно према онима који су оријентисани ка фолклору.*

Кључне речи: *културна полићика, аматеризам, фолклор, финансирање, Република Србија, АП Војводина, локална самоуправа*

Увод

Културна политика јесте „јавна практична политика у области културе, уметности и медија”.¹ Задатак културне политике је да дефинише циљеве (шта се развојем културе жели конкретно постићи), актере (којима се поверавају задаци чије обављање води остваривању постављених циљева), инструменте и

1 Букић, В. (2010) *Држава и култура*, Београд: Институт Факултета драмских уметности, стр. 24.

механизме (у смислу препоручених најбољих начина да се задаци обаве и циљеви остваре као и у смислу подршке спровођењу акција везаних за обављање задатака и остваривање циљева). Правни акти попут *Закона о култури*² представљају својврстан манифест културне политике једне земље, јер он садржи начела остваривања културне политике, одреднице општег интереса, дефинише области културе и уметности, препознаје актере („субјекти у култури”), те прописује процедуре од значаја за имплементацију културне политике у Републици Србији.

Закон о култури у члану 6 прецизира да општи интерес у култури подразумева и откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији (став 1, тачка 2), затим стварање услова за очување, развој, богаћење и промовисање културног наслеђа (став 1, тачка 5), као и подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва (став 1, тачка 26).

Члан 72 Закона је експлицитан у одредници аматерског стваралаштва, јер у ставу 1 овог члана стоји да оно „обухвата активности лица или групе лица која се без материјалне надокнаде баве стварањем или извођењем дела из области културне и уметничке делатности”.

Ова одредница почива на увреженом диференцирању аматерског и професионалног деловања коју је још 1977. године поставио Стебинс (*Robert Stebbins*).³ Он је понудио седам дистинкција професионалаца, у односу на које се може разумети „шта је аматер”.⁴ Заједничко и професионалцима и аматерима је да имају публику, људе са заједничким интересовањима. Публика је, по Стебинсу, функционално повезана са професионалцима и аматерима најмање на пет начина: она као накнаду за услуге обезбеђује финансијску подршку професионалцима, а понекад и аматерима; она обема групама обезбеђује повратне реакције о адекватности услуга/програма; она даје или ускраћује подршку; она понекад може учествовати у услугама као што су на пример неке врсте представа; и најзад, уметници при стварању дела могу размишљати и о публици којој дело намењују.

Културно-уметничка друштва (КУД-ови) јесу најбројнија удружења аматера у култури и уметности. Имајући у виду одреднице области културе у члану 8 Закона, треба имати на уму да се удружења аматера првенствено баве извођењем традиционалних плесова, песама и обичаја који су карактеристични за одређени регион, етничку групу или народ. Поред тога, КУД-ови често реализују и друге културне

2 Постојање кривог закона у култури је једна од опција у операционализацији спровођења културне политике. Видети: Вукановић, 2013.

3 Stebbins, R. A. (1977) The Amateur: Two Sociological Definitions *Pacific Sociological Review*, Vol. 20, No 4, pp. 582–606.

4 1) Они дотерују нестандардизоване продукте; 2) имају шира знања о специјализованим техникама; 3) идентификују се с колегама; 4) усавршили су генерализовану културну традицију; 5) користе институционализована средства за валидност адекватне обуке и научне компетенције; 6) пре наглашавају стандарде и услуге него материјалне надокнаде; 7) клијенти их препознају због професионалног ауторитета заснованог на знању и техникама.

програме, као што су: изложбе, представе, радионице, предавања и семинари, који су усмерени на промоцију и очување нематеријалног културног наслеђа.

У контексту рада КУД-ова важно је имати на уму да је од седамдесетих година 20. века у фолклористици дошло до померања фокуса у одредници фолклора. Наиме, акценат је померен са дотада доминантног разумевања појма фолклор (енгл. *folklore*) као знања народа (енгл. *lore*) на сам народ (енг. *folk*) који знањима влада и у међусобној комуникацији чланова група их развија. Стога је Ден Бен-Ејмос (*Dan Ben-Amos*) предложио нову одредницу фолклора – он је, према њему, „уметничка комуникација у малим групама”⁵ Подстицање аматеризма у СФР Југославији (тако и Србији као конститутивној републици унутар СФРЈ) било је у складу и са овом одредницом фолклора, јер се аматеризам подстицао зато што је постојала „потреба да се кроз аматерску дјелатност појединци или групе манифестују не само као носиоци професионалне дјелатности, него управо као носиоци културне дјелатности. [...] Аматерска умјетност је временом почела да продира и на село. Оно је почело да прихвата уметничке делатности, облике и садржаје који је створило грађанство.”⁶

Међутим, Весна Ђукић је указала да је културна политика током деведесетих година 20. века „сеоској култури давала негативан предзнак, исто као и традицији, исто као и локалној култури, исто као и популистичкој култури. Ове су вредности у свести људи биле бојене у црно и супротстављане су оним белим: прогрес, градска, глобална, универзална, елитна култура.”⁷ Будући да на селу живи око 50% грађана Србије, Ђукић сматра да би требало „посебну пажњу посветити буђењу свести о значају села за развој друштва у целини, као и сеоске културе у развоју националног културног идентитета без које би материјална и нематеријална културна баштина била знатно сиромашнија (епска књижевност, фолклор, обичаји и веровања, сеоска архитектура објеката за становање и привређивање, култура одевања, исхране и становања, сеоски занати и друго).”⁸

Пут ка томе јесте и уметничка комуникација која се посредством традиционалних музичко-сценских израза одвија у КУД-овима и њено извођење на сценама (не само у локалним заједницама већ и шире). Чланови 6, 8 и 72 *Закона о култури* главно су упориште рада КУД-ова, а омогућавају и примену финансијског инструмента као потпоре њиховом раду.

Финансирање почива на механизму конкурса (члан 76 *Закона о култури*). Министарство културе, Секретаријат за културу, информисање и односе са верским заједницама АП Војводине, као и локалне самоуправе, на годишњем нивоу

5 Ben-Amos, D. (1971) Toward a Definition of Folklore in Context, *The Journal of American Folklore*, Vol. 84, No. 331, Toward New Perspectives in Folklore, pp. 13.

6 Supek, R. (1974) Sociološki značaj amaterizma, *Kultura* br. 26, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, str. 9.

7 Ђукић, В. нав. дело, стр. 344.

8 Исто, стр. 400.

расписују конкурсе на којима КУД-ови предлажу годишње програме рада, односно појединачне пројекте који су у функцији остваривања културне политике.

Истраживање „Културно-уметничка друштва: положај, стање и перспективе на почетку треће деценије 21. века”⁹ које је спровео Завод за проучавање културног развитка омогућава сагледавање извора прихода КУД-ова и на тај начин иницира подршку коју држава пружа аматерском стваралаштву.

Методолошки, истраживање у овом сегменту почивало је на комбиновању података из вишеструких извора. Извршена је анализа садржаја решења о додели средстава на конкурсима које су од 2019. до 2021. године спровели Министарство културе и информисања¹⁰ и Секретаријат за културу, информисање и односе са верским заједницама АП Војводине. Затим, извршена је анализа података добијених путем електронског упитника упућеног свим културно-уметничким друштвима у бази Завода за проучавање културног развитка (722 друштва). Посебан одељак структурисаног упитника чинила су питања буџета и финансирања. На упитник је одговорило 22% друштава. Најзад, у анализи су коришћени и подаци добијени путем индивидуалних интервјуа обављених са представницима културно-уметничких друштава, њихових савеза те с локалним координаторима аматерских друштава.

Механизам за примену финансијској инструментима културне политике – конкурси

Конкурс као механизам пружања финансијске подршке програмима и пројектима у култури дефинисан је у члану 76 *Закона о култури*. Ко спроводи конкурсе дефинисано је у ставу 1 овог члана: „Најмање једном годишње Министарство, орган аутономне покрајине, односно орган јединице локалне самоуправе, расписују јавне конкурсе ради прикупљања предлога за финансирање или суфинансирање пројеката у култури, као и пројеката уметничких, односно стручних и научних истраживања у култури.” Ко се може пријавити на конкурсе дефинисано је у ставу 2: „Право учешћа на конкурсима имају установе, уметничка и друга удружења регистрована за обављање делатности културе, као и други субјекти у култури, осим установа културе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе и који се финансирају сходно члану 74 овог закона, те не могу учествовати у конкурсима које расписују њихови оснивачи.” Осим тога, сходно ставу 3, на конкурсима намењеним очувању и промоцији

9 Вукановић, М. и Миланков, М. (2023) *Културно-уметничка друштва у Србији: Стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века*, Београд: Завод за проучавање културног развитка.

10 До 2022. године Министарство културе било је надлежно и за послове информисања. Будући да је истраживање завршено пре него што је информисање издвојено од ресора културе, у тексту ћемо користити званичан назив Министарства у тренутку реализације истраживања – Министарство културе и информисања.

српске културе у иностранству, право учешћа имају и установе, удружења и други субјекти у култури, који су у иностранству регистровани за обављање културне делатности.

У наредним ставовима члана 76 дефинисане су и процедуре спровођења конкурса. Притом, критеријуми за одабир пројеката дефинисани су *Уредбом о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе* (Сл. гласник РС бр. 105/16, 112/17). Критеријуми на основу којих се оцењују пројекти пријављени на јавни конкурс дефинисани су у ставу 1 члана 3:

- 1) усклађеност пројекта са општим интересом у култури и циљевима и приоритетима конкурса;
- 2) квалитет и садржајна иновативност пројекта;
- 3) капацитети потребни за реализацију пројекта и то:
 - стручни, односно уметнички капацитети,
 - неопходни ресурси;
- 4) финансијски план – разрађеност, усклађеност са планом активности пројекта, економичност и укљученост више извора финансирања;
- 5) степен утицаја пројекта на квалитет културног живота заједнице.

Наведени критеријуми се примењују на свим конкурсима било да их спроводи републички орган за послове културе (Министарство културе), покрајински орган (Секретаријат за културу, информисање и односе са верским заједницама АП Војводине) или орган јединице локалне самоуправе надлежан за послове културе.

Републички ниво

Културно-уметничка друштва су удружења која чланове окупљају пре свега на бази дељеног интересовања за народну културу¹¹ (превасходно игра и музика). Ово интересовање деле припадници различитих друштвених група (нпр. деца, млади, сениори). Такође, културно-уметничка друштва националних мањина су и доминантан начин за њихово стваралаштво и неговање културних израза. Најзад, елементи народне културе попут игре и музике (у одговарајућим костимима и са одговарајућим аксесоаром) препознају се као део нематеријалног културног наслеђа. Ове компоненте рада КУД-ова кореспондирају са областима у којима Министарство културе на годишњем нивоу расписује конкурсе, а како би се остваривао општи интерес дефинисан у члану 6 *Закона о култури*. Реч је о следећим конкурсима:

¹¹ Интересовање за народну културу је примаран мотив за придруживање појединаца културно-уметничком друштву. Видети: Вукановић и Миланков, нав. дело, стр. 21.

- Конкурс за суфинансирање пројеката у области Уметничка игра – класичан балет, народна игра, савремена игра (стваралаштво, продукција и интерпретација);
- Конкурс за суфинансирање пројеката у области музике (стваралаштво, продукција, интерпретација);
- Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе;
- Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности националних мањина;
- Конкурс у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа.

Посматрајући резултате наведених конкурса у периоду 2019–2021. године укупно је пријављено 583 пројекта аматерског стваралаштва и интерпретације КУД-ова у области фолклора и народне културе, а од тог броја подржано је 186 пројеката, односно готово трећина (31,9%) у укупном износу од 46.830.000 динара. Највећи број одобрених пројеката носи конкурсна линија културних делатности националних мањина, док је највећи износ средстава (готово половина од укупне суме издвојен за аматерску делатност у области фолклора) и реализован у оквиру конкурса за уметничку игру за област народне игре (Табела 1).

Табела 1

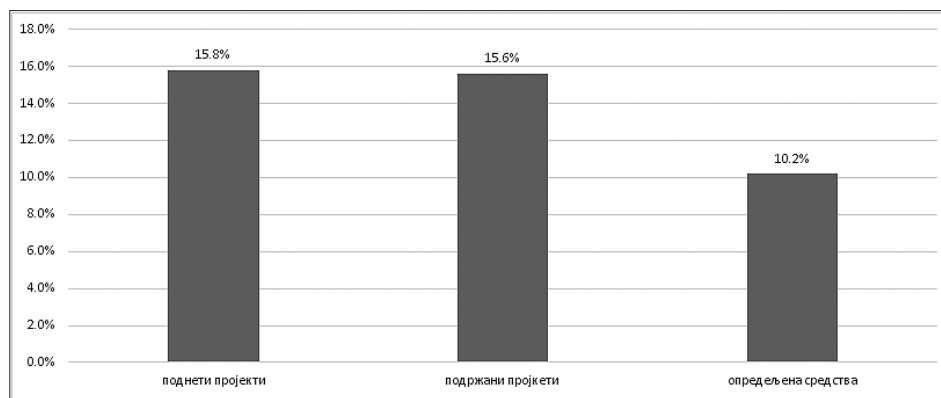
Број пројеката КУД-ова и одређена средства за фолклорно аматерско стваралаштво и интерпретацију на конкурсима Министарства културе 2019–2021.

Област	Број поднетих пројеката	Број одобрених пројеката	Одређена средства
Народна игра	202	55	22,560,000 РСД
Музика – изворно-народно и аматерско стваралаштво	115	35	8,880,000 РСД
Културна делатности деце и за децу и младе – аматерско стваралаштво и интерпретација у области фолклора	49	11	2,750,000 РСД
Културна делатност националних мањина – аматерско стваралаштво и интерпретација у области фолклора	153	62	7,740,000 РСД
Нематеријално културно наслеђе – аматерско стваралаштво и интерпретација културно-уметничких друштава у области фолклора	64	23	4,900,000 РСД
Укупно	583	186	46,830,000 РСД

У посматраном трогодишњем периоду уочава се да КУД-ови и пројекти намењени подршци аматерском стваралаштву и интерпретацији учествују са око 15%, како у односу на укупан број поднетих, тако и у односу на укупан број подржаних пројеката на изнад наведеним конкурсима Министарства културе. Око 10% од укупне суме опредељених средстава на овим конкурсима, за посматрани период, издвојено је за реализацију пројеката у области изворног народног и аматерског стваралаштва, при чему су главни носиоци управо културно-уметничка друштва која се баве фолклором (Графикон бр. 1).

Графикон 1

Удео пројеката КУД-ова за области фолклорног стваралаштва и интерпретације у односу на укупан број пројеката на јосмајраним конкурсима Министарства културе 2019–2021

Покрајински ниво

У ставу 1 члана 7 Закона о култури стоји: „Аутономна покрајина, у циљу спровођења културне политике на својој територији, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом, а у складу са Стратегијом развоја културе Републике Србије (у даљем тексту: Стратегија), доноси програм развоја културе за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету аутономне покрајине.”

У складу са ставом 1 члана 76 Закона, орган Покрајине надлежан за културу, Секретаријат за културу, информисање и односе са верским заједницама АП Војводине, спроводи годишње конкурсе ради прикупљања предлога за финансирање или суфинансирање пројеката у култури, као и пројеката уметничких, односно стручних и научних истраживања у култури. За рад КУД-ова значајни су следећи конкурси:

- Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката савременог стваралаштва у АП Војводини – музичко стваралаштво;
- Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката савременог стваралаштва у АП Војводини – сценско стваралаштво – позориште / уметничка игра;
- Конкурс за финансирање и суфинансирање пројеката и програма у области традиционалног народног стваралаштва Срба у АП Војводини;

- Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини;
- Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа у АП Војводини.

У периоду 2019–2021. одобрено је 17,6 милиона динара за финансирање 185 пројеката културно-уметничких друштава за аматерско стваралаштво и интерпретацију у области фолклора на конкурсима Секретаријата за културу, информисање и односе са верским заједницама АП Војводине.¹² У посматраном периоду у области сценског стваралаштва, пет пројеката културно-уметничких друштава подржано је за финансирање у оквиру аматерског позоришног стваралаштва, док у области уметничке игре није подржани ниједан КУД за пројекат народне игре. Како се може видети у Табели 2, фолклор и народна игра у највећем броју су подржани кроз пројекте од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини (134 пројекта за три године са нешто више од 8 милиона динара) а потом и кроз традиционално народно стваралаштво Срба у АП Војводини (36 пројеката са 7,4 милиона динара).

Табела 2

Број пројеката КУД-ова и ойредељена средства за фолклорно аматерско стваралаштво и интерпретацију на конкурсима АП Војводине 2019-2021

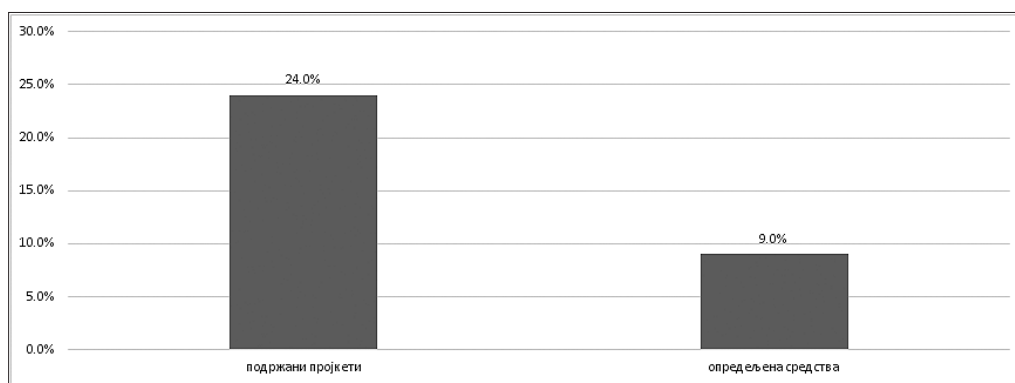
Област	Број одобрених пројеката КУД-ова	Опредељена средства
Музичко стваралаштво – фолклорно аматерско стваралаштво	6	850,000 РСД
Сценско стваралаштво – уметничка игра – за област народна игра	0	0 РСД
Традиционално народно стваралаштво Срба у АП Војводини – аматерско стваралаштво и интерпретација у области фолклора	36	7,430,000 РСД
Пројекти од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини – аматерско стваралаштво и интерпретација у области фолклора	134	8,057,000 РСД
Заштита и очувања културног наслеђа у АП Војводини – аматерско стваралаштво и интерпретација културно-уметничких друштава у области фолклора	9	1,300,000 РСД
Укупно	185	17.637.000 РСД

¹² На основу јавно доступних података, решења о додели средстава на конкурсима, истраживачи Завода нису имали увид у појединачне пријављене пројекте, већ само у одобрене.

Процентуално гледано, пројекти чији су носиоци културно-уметничка друштва за област фолклорног аматерског стваралаштва и интерпретације, учествују са 24% у укупном броју подржаних пројеката на наведеним конкурсима покрајинског секретаријата задуженог за културу. Када је реч о опредељеним средствима, пројекти КУД-ова за област фолклора подржани су са 9% укупних средстава по наведеним конкурсима.

Графикон 2

Удео пројеката КУД-ова за област фолклорног стваралаштва и интерпретације у односу на укупан број пројеката на поменутим конкурсима АП Војводине 2019–2021.

НИВО ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Средства из буџета јединица локалне самоуправе у просеку чине око 90% остварених прихода.¹³ Важно је имати на уму да је то и обавеза јединица локалне самоуправе прописана у члану 72 става 4 *Закона о култури*: „Јединица локалне самоуправе обезбеђује просторне услове за рад аматерских културно-уметничких друштава, односно савеза и аматерских група који реализују аматерске културне програме и обезбеђују средства за реализовање програма који су од локалног и регионалног значаја”. Притом, према члану 20 става 1, у тачки 4 *Закона о локалној самоуправи*, јединица локалне самоуправе се стара и о задовољавању културних потреба грађана. С обзиром на различитости у приступима пружања подршке јединица локалне самоуправе, на основу коментара датих у електронским упитницима, као и разговора са представницима КУД-ова и њихових савеза, те локалним координаторима аматерских друштава уочавају се три модела:

- редовно финансирање;
- финансирање путем годишњих конкурса које расписују јединице локалне самоуправе на којима су јасно издвојена средства за подршку културно-уметничким друштвима;

¹³ Вукановић, М. и Миланков, М. нав. дело.

- путем годишњих конкурса за културу на којима се културно-уметничка друштва третирају равноправно као и сва остала удружења грађана.

Када је реч о редовном финансирању, оно се директно одвија у друштвима која су добила статус локалних установа културе – „Абрашевић” у Крагујевцу (градска установа културе од 2006. године) и „Абрашевић” у Ваљеву (градска установа културе од 2019. године). Индиректно, на пример, преко Културног центра, финансира се рад Српског културног центра „Вук Караџић” и Мађарског културног центра „Кодаљ Золтан” у Бачкој Тополи.

Наша ошћина је закључила да је, с обзиром на број сћановника и тиеријорију, за нашу ошћину, шћо се тииче аматеризма, довољно да има два друшћива, ми и Мађарски кулћурни ценћар. Ми онда редовно добијамо средсћива, али ћреко Кулћурној ценћара који је координатћор ћроћрама у нашој ошћини. Ми ћима дајемо ћодишћи ћлан, ћа ћа они досћављају ошћини. Финансирају нам се комуналије, ћроћрамске акћивносћи и имамо сћално зайосленој уметничкој руководиоца. И ми и колеће из Мађарској кулћурној ценћара смо срећни. (представница Српског Културног Центра „Вук Караџић” у Бачкој Тополи)

Годишњи конкурси које расписују јединице локалне самоуправе су и доминантан начин за остваривање средстава. У неким јединицама локалне самоуправе културно-уметнички аматеризам је посебна конкурсна линија, па се, на пример, у Крушевцу, Смедереву и Старој Пазови годишње издвајају средства намењена искључиво за (су)финансирање рада културно-уметничких друштава. КУД-ови у овим ЈЛС имају (формалну) обавезу да направе план својих активности са образложењем и предрачуном трошкова, што модел чини блиским редовном финансирању. Међутим, расподела средстава се врши према активностима у претходном периоду, као и према планираним активностима за годину за коју се опредељују средства, те модел одговара конкурсном приступу.

Наш ћрад се заиста ћруди да им дамо све шћо им ћреба да би радили и ћравили ћроћраме. Они у ћодишћем ћројекћу моћу да најћишу све шћо су замислили, а ми им ћомажемо да ћо сrophe и колико ћо кошћа. Па онда ћрема жељама и моћућносћима. Ућлавном се сви ћи ћихови ћланови одобре. Ако у некој ћодини зашћрићи, ћрад да колико може, а друшћиву се каже да се не обесхрабри збој шћоћа. Град хоће да ћодржи аматеризам. Верујемо да би, ако се ћобољша финансијска ситћуација ћрада, била и већа ћодршќа. (Културно-просветна заједница Крушевац)

Град Смедерево је одлучио да ћодржава аматеризам и рад кулћурно-уметничких друшћива. Пре неколико ћодина свако сеоско друшћиво је добијало ћо макар 30 хиљада динара за свој рад. Ишло је и више у зависносћи од ћоћреба и акћивносћи, ћрема броју сћановника села, ићд. Прећићрошле ћодине смо ћићх 30 хиљада динара ћовећали на 50 хиљада с ћим да максимални износ иде до 300 хиљада динара. Амбиција нам је да са ћићх 50 хиљада у наредних неколико ћодина доћурамо на 100 хиљада. (Координатор за културно-уметничка друштва у граду Смедереву)

Савез аматера ошћине Сјара Пазова се сјара да свих дванаест КУД-ова на нашој територији добије финансијску подршку Ошћине. Ко ће колико добити зависи од броја бодова. Бодују се активност, наступи у ошћини, у Срему, у свих на Покрајини и на рејубличким такмичењима. Ко је активнији, добије више пара. (КУД „Херој Јанко Челик“)

По питању пројектног финансирања по јавним позивима од стране јединица локалне самоуправе, најчешћи је реч о трећем моделу подстицаја који смо раније навели у тексту, односно о конкурсима који су заједнички за сва удружења грађана, па међу њима и културно-уметничка друштва. Према својим циљевима, ови годишњи конкурси прате циљеве позива које упућује Министарство културе и информисања Републике Србије. О додели средстава одлучују комисије које формира јединица локалне самоуправе.

Наш град није децидан у погледу развоја аматеризма. Ми у граду конкуришемо као било које друго удружење грађана, па шћа комисија одлучи. Некад добијемо подршку, некад не. (Представник КУД-а у граду у Мачви)

Наш град није децидан у погледу развоја аматеризма. Ми у граду конкуришемо као било које друго удружење грађана па шћа комисија одлучи. Некад добијемо подршку, некад не. – представник КУД-а у граду у Мачви

Наша ошћина има конкурсе за удружења на које се пријављујемо, али они су само за професорску делатност. Ако хоћемо да, на пример, ангажујемо кореографа, морамо да се довијемо, да га плаћемо преко фиктивних уметничких пројектова или иако некако. (Представник КУД-а из општине у Јужном Банату)

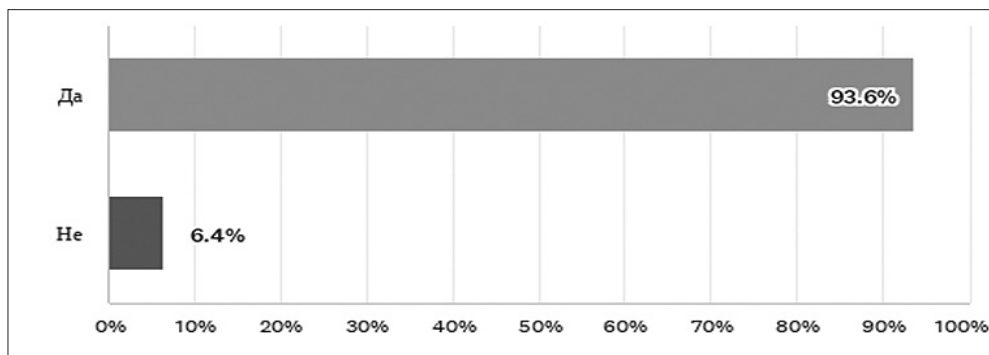
Код нас у ошћини као хоће да подрже културно-уметничка друштва, али се очекује да им даш нешто заузврат, а то не мора да буде професор. Даба мени што ми ошћина да 30 хиљада за подршку ако треба да подршом 10 до 15 хиљада за пошћење њих људи из ошћине. Кад знаш да тако стоје ствари, губиш ентузијазам. Ионако у нашем крају има пуно људи који одлазе у иностранство. Чланство нам је све мање јер сви одоше. Многа друштва су се већ утасила јер нема ко да игра. Сиромаштво је. Не можеш ни да најлаисти чланарину. А још то да ти као дају неке паре па ти после на други начин узму... Ко ће да се бави тиме? (Представник КУД-а из општине у Источној Србији)

Средства из јавних фондова и уметнички извори финансирања КУД-ова

Истраживање спроведено међу културно-уметничким друштвима је показало да је у посматраном периоду (2019–2021) средства из јавних фондова остварило готово 94% КУД-ова који су се одазвали истраживању (Графикон 3).

Графикон 3

Одговор на питање „да ли сте у прошле три године остварили буџетска средства (јединица локалне самоуправе, покрајина, Република)?“

Напомена: Преузето из Културно-уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века, Вукановић и Миланков, 2023, стр. 70.

С обзиром на нивое власти, највише друштава (71%) је остварило подршку из буџета јединица локалне самоуправе. Око петина испитаних друштава добија подршку за реализацију пројеката с којима аплицирају на конкурсима Министарства културе и информисања, док је знатно мање, око 8% друштава, остварило финансијску подршку неког другог министарства.

Када је реч о средствима из буџета АП Војводине, важно је имати на уму да за подршку покрајине могу аплицирати само друштва из Војводине¹⁴, односно друштва из других крајева Србије немају право учешћа на конкурсима које расписује покрајински орган надлежан за културу. Стога, на нивоу целог узорка у Републици Србији, у посматраном периоду, финансијску подршку АП Војводине је остварило око 20% испитаних друштава. Ако се посматрају само друштва са територије АПВ, подршку из фондова Покрајине у посматраном периоду је остварило 31% ових друштава.

КУД-ови финансијска средства остварују и из других извора. Реч је о сопственим средствима (чланарине, продаја карата итд.), спонзорствима и донацијама, пројектима с којима су аплицирали код домаћих и међународних фондација, као и осталим средствима (попут средстава које обезбеђују национални савети националних мањина). Сопствена средства су основни извор прихода за 71% друштава која су се одазвала истраживању; донације су важан извор прихода за 57% друштава, док су спонзорства важан извор прихода за 41% друштава. Средства из фондова домаћих и међународних фондација су у посматраном периоду чинила извор прихода за 11% друштава.¹⁵

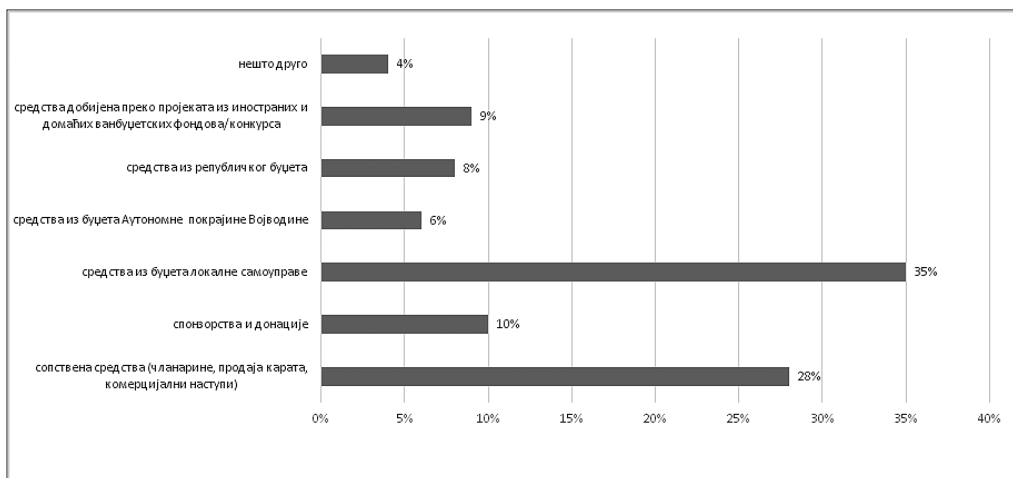
¹⁴ На конкурс за суфинансирање пројеката у области културног стваралаштва Срба могу конкурисати и удружења из региона (нпр. Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора).

¹⁵ Вукановић, М. и Миланков, М. нав. дело, стр. 63–64.

Имајући у виду све изворе финансирања, представници КУД-ова који су одговорили на упитник направили су и процену структуре свог укупног буџета. Највећи удео прихода у структури укупног буџета ових друштава односи се на средства из буџета локалних самоуправа (35% од свих прихода КУД-ова), а затим на сопствена средства (чланарине, продаја карата, комерцијални наступи) која чине 28% од свих прихода КУД-ова. Мање од трећине средстава, у структури укупног буџета, односи се на све остале изворе прихода заједно (спонзорства, донације, средства подршке републичких и покрајинских органа, ванбуџетски фондови). (Графикон 4)

Графикон 4

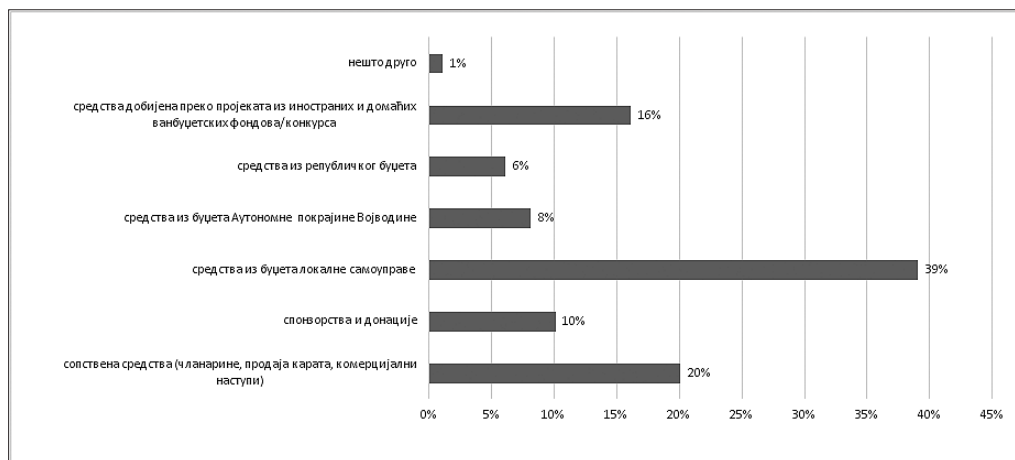
Просечан удео извора прихода у укупном буџету друштава
(узорак на нивоу Републике Србије)

Напомена: Преузето из Културно-уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века, Вукановић и Миланков, 2023, с. 66.

С обзиром на то да право учешћа на конкурсима које расписује Секретаријат за културу, информисање и односе са верским заједницама АП Војводине право учешћа имају само друштва чије је седиште на територији Војводине, посебно се може сагледати просечан удео извора прихода у буџетима ових друштава. Како се у Графикону 5 види, у структури прихода друштава из Војводине удео средстава добијених од органа АПВ у просеку чине 8% прихода ових друштава.

Графикон 5
*Просечан удео извора прихода у укупном буџету друштва
 (испитивана удружења из Војводине)*

Напомена: Преузето из Културно-уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века, Вукановић и Миланков, 2023, стр. 66.

Стављајући напоредо процењене структуре прихода на укупном узорку целе Србије и процене које су изнели представници друштава из Војводине, уочава се да је разлика у средствима оствареним из покрајинског буџета заправо релативно мала. Она су чинила 6% у структури прихода свих друштава, а међу друштвима из Војводине 8% остварених прихода. Значајнија је разлика у уделу средстава остварених путем пројеката с којима се аплицирало код домаћих и иностраних фондација. На узорку из целе Републике Србије она чине 9% процењене структуре прихода, док, када се посматрају само друштва из Војводине, она чине 16% остварених средстава. Овде треба имати у виду да су представници друштава из (уже) Србије у интервјуима износили опажање да су се друштва из Војводине много брже прилагодила пројектном функционисању, чему је наруку ишла и релативно брза трансформација некадашњег Савеза аматера Војводине (данас Савез уметничких аматера Војводине), који и сам аплицира с пројектима код различитих донатора, а као члан АМАТЕО мреже је учествовао и на реализацији пројекта подржаног кроз програм „Креативна Европа“. Такође, неколико испитаника је истакло потребу да се представници нарочито сеоских КУД-ова обуче за пројектно писање и извештавање. Ово опажање је и у складу с тим да је у одговорима друштава на електронски упитник пројектно писање друга по важности рангирана област у којој је неопходна додатна едукација (видети Вукановић и Миланков 2023: 31). Такође, уочава се да друштва из Војводине имају и нешто већу подршку јединица локалне самоуправе (39% на нивоу друштава из Војводине, односно 35%

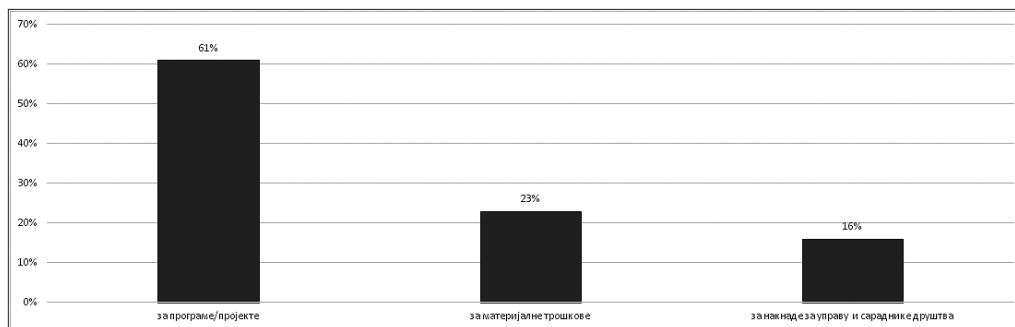
на укупном узорку КУД-ова), те се мање ослањају на сопствена средства (сопствена средства чине 20% удела у оствареним средствима КУД-ова из Војводине, док на укупном узорку она чине 28% укупно остварених средстава).

Завршна разматрања – како се остварује културна политика

Средства из јавних фондова Републике Србије и АП Војводине чине релативно мали удео у остваривању прихода КУД-ова. Притом, како и саме пропозиције конкурса говоре, реч је о средствима која се односе на реализацију програма и пројеката, односно за програмске активности¹⁶. Сагледавајући намену остварених средстава из јавних фондова (на основу последње године у којој су остварили буџетска средства, Графикон бр. 6) уочава се да је 61% остварених средстава из јавних фондова намењено реализацији програмских активности. Средства из јавних фондова користе се и за покривање материјалних трошкова (23%). Најмањи удео је за накнаде за рад сарадника и управу друштава (16%).

Графикон 6

Наведиће приближну расподелу средстава из јавних фондова према намени.

Напомена: Преузето из Културно-уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века, Вукановић и Миланков, 2023, с. 72.

На основу изјава испитаника, може се рећи да се средства за материјалне трошкове и накнаде за управу и сараднике друштава, у пракси најчешће остварују од јединица локалне самоуправе. Међутим, Бачка Топола, Крушевац, Кула, Смедерво и Стара Пазова готово су и једини примери локалних самоуправа које настоје да обезбеде редовно годишње финансирање КУД-ова на својим територијама, док се у већини јединица локалне самоуправе практикује расписивање годишњег

¹⁶ Иако, на пример, конкурси које спроводи Министарство културе у областима игре и музике као линију имају и суфинансирање годишњих програма (локалних) установа и удружења, у посматраном периоду ниједно културно-уметничко друштво није добило такву врсту подршке.

конкурса за пројекте у свим областима културе на које се могу пријавити сва удружења грађана. У том смислу, ослањање на сопствене приходе јесте и доминантан начин за покривање материјалних трошкова и накнаде стручним сарадницима и управи.

Рад културно-уметничких друштава, као и других удружења грађана (укључујући и савезе у које се могу удруживати), у складу је са ставом 2 члана 72 *Закона о култури*, регулисано прописима о удруживању грађана. У том смислу, она представљају део цивилног друштва које има већу флексибилност у постављању питања од значаја за унапређење јавних политика, посебно јавне културне политике. Другим речима, они су актери јавне сфере, која је према Хабермасу (*Jürgen Habermas*) од виталне важности за развој друштва (и културе у њему).

Важност свога рада представници КУД-ова препознају у томе што, омогућавајући својим члановима и публици да упознају народну традицију, доприносе очувању нематеријалног културног наслеђа. Такође, њихов рад свим генерацијама омогућава да се уметнички образују те тако на квалитетан начин проводе своје слободно време. Сумирано посматрано, превасходно је, дакле, реч о циљевима везаним за културно наслеђе, културну партиципацију и демократизацију културе.

На практичном нивоу, ови циљеви су испреплетани, истовремено потенцирајући динамичност културе.

С друге стране, по питању динамике ангажовања у пројектном аплицирању, КУД-ови учествују са око 15% предатих пројеката у односу на укупан број пријава на конкурсима Министарства културе који предвиђају могућност подршке различитих фолклорних културних израза. Када је реч о финансијској подршци, око 9–10% опредељених средстава на конкурсима Министарства културе и АП Војводине у којима се подржава област фолклорног стваралаштва и интерпретације издваја се за пројекте КУД-ова. Културно-уметничка друштва, како су њихови представници истакли, немају довољно ресурса за праћење динамике цивилног сектора по питању пројектног управљања и аплицирања код различитих домаћих и међународних фондова. Тако су едукације из пројектног менаџмента у врху интересовања и потреба управа КУД-ова у Србији, посебно имајући у виду доминантан модел програмског финансирања.

ЛИТЕРАТУРА:

- Ben-Amos, D. (1971) Toward a Definition of Folklore in Context, *The Journal of American Folklore*, Vol. 84, No. 331, pp. 3–15.
- Вукановић, М. (2013) *Културна историја у Србији – антрополошка перспектива*, Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Филозофски факултет.

- Вукановић, М. и Миланков, М. (2023) *Културно-уметничка друштва у Србији: Циљеви, изазови и перспективе на почетку преће деценије 21. века*, Београд: Завод за проучавање културног развитака; <https://zaprokul.org.rs/kulturno-umetnicka-drustva-u-srbiji/>
- Ђукић, В. (2010) *Држава и култура: Студије савремене културне политике*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Факултет драмских уметности.
- Stebbins, R. A. (1977) The Amateur: Two Sociological Definitions, *Pacific Sociological Review*, Vol. 20, No.4, pp. 582–606.
- Supek, R. (1974) Sociološki značaj amaterizma, *Kultura* br. 26, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvika, str. 8–16.

Maša Vukanović and Marijana Milankov

Institute for Research in Cultural Development, Belgrade

FINANCING AS A CULTURAL POLICY INSTRUMENT FOR
SUPPORTING AMATEUR ARTISTIC CREATIVITY
ON THE EXAMPLE OF AMATEUR FOLKLORE ASSOCIATIONS
IN SERBIA AT THE TURN OF THE THIRD DECADE
OF THE TWENTIETH CENTURY

Abstract: Amateur creativity in various areas of arts and culture is of great importance for cultural development. Amateur associations enable citizens living in both urban and rural areas to actively participate in the creation of cultural content and encourage them to actively participate in reception of various cultural content created by professional artists. In addition, it is important that amateur associations stay open for all generations (from junior to senior participants), and that they cherish cultural expressions of national minorities. The importance of amateurism is acknowledged in the Law on Culture as the key act for implementation of cultural policy in Serbia. This is important for financial support, as another key instrument of cultural policy implementation. Based on results of a research conducted among amateur associations in Serbia at the turn of the 2020s, this paper will analyse the financial support for amateurism from public funds (Republic of Serbia, Autonomous Province of Vojvodina and local self-governments) in the period 2019 – 2021. The case study covers amateur associations active in traditional dance and folklore as the most numerous amateur associations in Serbia.

Key words: *cultural policy, amateurism, folklore, financing, Republic of Serbia, AP Vojvodina, local self-governments*